Famílies noves: educacions noves i relacions noves amb l'escola

REFLEXIÓ

Corresponsabilitat
G

Jordi Collet

En els darrers vint anys, els canvis viscuts per part de les famílies són d'una gran profunditat. Però, quines implicacions tenen aquestes transformacions en la pràctica educativa de les llars? Quins canvis, riscos i oportunitats presenta la socialització d'infants i joves en el marc d'aquestes «famílies noves»? Com canvien les seves relacions amb l'escola? L'article analitza, de manera breu, alguns dels punts d'atenció respecte a aquestes mutacions.

PARAULES CLAU: famílies, socialització, relació entre famílies i escola, canvis, models familiars.

Introducció: de la família a les famílies

Sense cap mena de dubte, un dels àmbits socials en els quals es veu i es viu de manera més fefaent el canvi actual d'època és el familiar.

Juntament amb alguns elements estructurals que condicionen fortament la vida i les dinàmiques de les famílies en la seva vida diària (flexibilització i precarització laboral, qüestionament de l'estat del benestar i dels (pocs) suports familiars que es reben, complexitat de la conciliació entre vida laboral, personal, familiar i socialparticipativa, etc.), també hi ha elements específics que han modificat la forma i la textura de les famílies en pocs decennis.

A grans trets, podem assenyalar l'allargament de l'esperança de vida; el descens del nombre de fills i filles i el fet que els pares i les mares cada vegada són més grans quan tenen criatures; l'arribada de persones i famílies d'arreu del món; la vinguda d'un nombre significatiu d'infants adoptats internacionalment; etc. Sense oblidar la que és, segurament, la més visible de les transformacions en aquest àmbit, és a dir, l'eclosió de formes familiars noves: nuclears, monoparentals, reconstituïdes, de progenitors del mateix sexe, etc. Davant d'aquesta realitat, que ha evolucionat tant en tan poc temps, tenim la necessitat de deixar de parlar de «la família» per referir-nos a aquesta realitat en plural, «les famílies».

Així doncs, atès aquest context cada vegada més divers, el present article intenta comprendre alguns dels vincles entre els forts canvis que s'han produït en les formes i les estructures de les famílies, les mutacions en l'exercici de les funcions educatives que exerceixen i les relacions que estableixen amb l'escola.

Davant d'aquesta realitat, que ha evolucionat tant en tan poc temps, tenim la necessitat de referir-nos a aquesta realitat en plural, «les famílies»

REFLEXIÓ

Famílies noves, infants nous?

Un primer element que ens sembla interessant destacar és el nou model d'infantesa que estan construint aquestes noves famílies. Ja Postman (1988), als anys vuitanta, ens advertia que, a causa de la televisió i la difusió que fa de la informació sense mesura ni censura, estava desapareixent un model d'infància. El debat sobre què vol dir ser infant a cada moment social té molt a veure amb els contextos familiars. Així, avui, podem constatar (Steinberg i Kincheloe, 2000; Giroux, 2003) que, amb conceptes com el de preadolescència (Què és un preadolescent? Quines edats abraça? Què fa i què no fa?), la infantesa, entesa com l'etapa en la qual als infants «se'ls protegeixen i no se'ls exigeixen resultats», esdevé cada vegada més curta.

Com en molts altres camps, en les famílies actuals també sembla que hi imperi el nou paradigma social de «com abans millor». Es tracta de la creença que, a la vida d'un infant o jove, si es comença a fer abans qualsevol cosa, el resultat final serà més satisfactori. Aquest paradigma portat a l'extrem en temes com ara els aprenentatges, l'exigència acadèmica, les tasques escolars, la sexualitat o el vestit ens està portant a situacions força absurdes. Unes situacions que, d'altra banda, ni des de la pedagogia ni des de la psicologia de l'educació mai no s'han corroborat com a

Sembla evident que el consum esdevé un referent clau per als menors des del moment de néixer

positives per a un desenvolupament equilibrat dels infants.

Així mateix, i amb una clara relació amb el model d'infantesa que s'està imposant, sembla evident que el consum esdevé un referent clau per als menors des del moment de néixer. Sembla constatable que, tant socialment com familiarment, el consum s'ha fet un gran lloc en les nostres vides. Això es pot veure de manera remarcable, per exemple, en el fet que és el consum el que acompanya els nostres infants i joves en els seus rituals vitals de pas on, per exemple, abans intervenia la religió.

Si en fem una caricatura, podem dir que realitzar determinats viatges o anar de visita a certs parcs d'atraccions és, per a molts infants, el substitut «simbòlic» de la primera comunió, que implica la idea, per a ell mateix i per als altres, que «ja és gran». Igualment, la compra del primer mòbil sembla que marqui el pas a l'adolescència, a un estat en el qual la noia o el noi ja «comença a ser adult i responsable» i reclama que se'l tracti com a tal. Aquest canvi d'estatus vital que és el ritual de pas, dècades enrere es produïa majoritàriament a través de la confirmació catòlica, i actualment es practica d'una manera molt estesa a través del consum, tant en relació amb la seva dimensió material (un objecte), com simbòlica (allò que representa), com identitària (el que consumeixo expressa qui sóc i com sóc).

Famílies noves, relacions noves?

Com podem veure, aquests pocs, i precisament per això buscats i molt desitjats, fills i filles acumulen un creixent poder dins de les famílies.

Com dèiem, els progenitors del segle XXI tenen menys descendència (amb una mitjana al voltant d'1,5 fills per dona), en tenen més tard (al voltant dels trenta anys de la dona), els costa més engendrar-ne (les demandes de reproducció assistida i d'adopcions així ho mostren) i, quan aquests arriben, se'ls presta més atenció, se'ls aporten més recursos i, evidentment, se n'espera molt. Partint d'aquest retrat, no és difícil veure que els infants i els joves han guanyat molt de poder dins de les famílies, i aquestes, amb l'exemple paradigmàtic del canvi de relacions entre

Aquests pocs, i precisament per això buscats i molt desitjats, fills i filles acumulen un creixent poder dins de les famílies

dones i homes, esdevenen cada vegada més horitzontals i negociades. Sens dubte, el model de família jeràrquica i autoritària ha estat socialment desautoritzat i fortament criticat, igual que unes altres figures de la «família tradicional», com ara la mestressa de casa, la no-implicació paterna en la socialització, etc. Com a exemple i símbol de la defenestració social d'un model imperant fins als anys vuitanta, des de fa un temps, la bufetada fins i tot pot arribar als jutjats.

Però el model i les pràctiques que haurien de ser les substitutes d'una educació més jeràrquica, basada en el poder i no en l'autoritat, patriarcal, bàsicament impositiva, etc., no sempre arriben amb la facilitat i la naturalitat esperades per alguns, especialment en determinats grups socials.

Així, i per sorpresa de certs sectors, el model i sobretot la pràctica educativa d'una família democràtica, negociadora i horitzontal, no sempre és fàcil de portar a terme i els equilibris inestables entre uns progenitors amb poques eines educatives i uns infants amb molt poder no sempre són fàcils de trobar. D'alguna manera, les mares i els pares tenen la sensació creixent de viure l'educació dels seus infants amb tota la responsabilitat i tota la pressió, però sense gaires eines ni recursos concrets per construir-se una autoritat significativa. Una anècdota pot servir per exemplificar aquesta idea. Fa uns decennis, si un infant o un jove no treia bones notes, tenia actituds incíviques o fins i tot delinquia, s'acostumava a dir: «Pobres pares, mira quin fill (o filla) els ha tocat». Des de fa uns quants anys, davant de qualsevol «problema» de l'infant o jove (males notes, comportaments poc correctes, etc.), des de tots els estaments socials i educatius, s'emet un judici sense pal·liatius: la culpa (sempre i en tots els casos) és dels progenitors. Malgrat l'evidència de la centralitat familiar en els processos de socialització, tenim dubtes de si tot allò que fa (malament) un infant o un jove pot ser (només) atribuïble a una «mala educació» per part dels seus progenitors.

Aquesta sensació de desconcert davant de les «noves regles d'educació democràtica» són especialment visibles si fem una anàlisi de les pràctiques educatives familiars en funció de diverses classes socials (Collet, 2011). Especialment les classes populars viuen amb cruesa aquest nou mandat d'educar democràticament, sense jerarquies ni imposicions. Per dir-ho en una caricatura, alguns dels progenitors actuals van ser educats en la bufetada i ara els seus fills i filles no els fan cas i fins i tot els poden arribar a insultar. Què hem de fer davant d'una tasca, la d'educar, en la qual han canviat tant les normes i els models? Aquesta vivència de desconcert i de dificultat per part de les famílies acostuma a ser encara més tensa per un sentiment de culpa que envaeix la gran majoria de progenitors: no dedicar prou temps als infants. La paradoxa és interessant: en el moment històric en el qual els infants estan més atesos, més protegits, tenen més poder i, sens dubte, se'ls dedica més temps i cura, és precisament quan els

REFLEXIÓ

Corresponsabilitat

G

123rf

REFLEXIÓ

progenitors se senten culpables de..., de no dedicar-los prou atenció i temps! En contra de les aparences, tota la recerca internacional diu que ara els infants passen més temps amb els seus progenitors que als anys seixanta. Però, malgrat això, o precisament per això, avui en dia s'exigeix als pares i a les mares un nivell d'atenció als infants com mai s'havia demanat.

Les famílies noves i l'escola

És evident que totes aquestes transformacions en els diversos models familiars i en l'exercici de les seves funcions educatives tenen repercussions en el vincle entre escoles i famílies. D'entrada, podem veure com, de fet, tots els agents educatius s'han d'enfrontar als mateixos reptes, el més important i complex dels quals és deixar enrere un paradigma de poder i haver de construir una autoritat creïble, llegible i significativa. Però malgrat que les dues institucions, així com el lleure educatiu, l'esport, etc. han de moure's en aquestes regles de joc noves que fan de l'educació quelcom realment complex, no deixa de ser significatiu com les escoles són les que, majoritàriament, acusin les famílies de «no educar bé» (Collet i Tort, 2011).

Tots els agents educatius s'han d'enfrontar als mateixos reptes, el més important i complex dels quals és deixar enrere un paradigma de poder i haver de construir una autoritat creïble, llegible i significativa

A parer nostre, la idea és aquesta: en un moment de forts canvis en les formes, els vincles i les pràctiques educatives familiars, l'escola viu aquestes transformacions com a delegació, com a abandonament, com a enfrontament amb les famílies. És ben cert que la complexitat actual de l'educació, i de la familiar en primer lloc, no havia estat mai tan elevada. D'aquí se'n deriva que, clarament, no totes les actuacions familiars, i especialment les dificultats que pateixen per regular el consum, entomar el conflicte, etc. són les òptimes per a l'educació dels infants, però creiem que una part dels centres educatius de primària i secundària estan caient en un victimisme fora de lloc: tot allò negatiu és sempre i només culpa dels progenitors (mals resultats, males actituds, dificultats d'aprenentatge, etc.).

Respecte a aquesta qüestió, ens agradaria fer-nos algunes preguntes:

- En primer lloc, ens volem preguntar per la visió, la percepció i el sentiment d'abandonament que molts docents expressen: les famílies deleguen l'educació dels seus fills i filles i se'n desentenen. Realment, a les famílies no els importa com els vagi l'escolarització d'allò que més estimen en el món, que són els seus descendents? Realment, ara els pares i les mares dediquen menys temps i atenció als infants i joves, quan totes les recerques fetes aquí i a l'Europa Occidental diuen el contrari?
- En segon lloc, ens volem interrogar sobre si és possible que realment tot allò (de dolent) que els passa als fills alumnes dins de l'escola i l'institut, on s'estan una mitjana de mil hores per curs, només té a veure amb els pares i les mares. Realment, no hi ha cap grau de responsabilitat (compartida) per part dels mestres i el professorat? En són només «víctimes»?
- En tercer lloc, ens volem preguntar per aquelles famílies que prenen una actitud semblant, però des de l'altre costat, i acusen els docents de primària i secundaria de ser els causants de tots els problemes del fill o de la filla. Altra vegada, és possible pensar que totes les dificultats dels propis fills i filles a l'escola només tenen com a font uns mestres desimplicats i no estan gens vinculades amb els propis progenitors?

La complexitat actual de l'educació, i de la familiar en primer lloc, no havia estat mai tan elevada

Després de dedicar alguns anys a la recerca sobre aquesta qüestió, creiem fermament que aquest clima d'acusació mútua creixent entre progenitors i docents pels mateixos pecats: desresponsabilitza-

123rf

ció, deserció, delegació, incompetència educativa, etc., no només és inútil, sinó que, sobretot, fa mal a l'educació dels nostres infants, que són fills i alumnes alhora. Creiem que cal comprendre els factors que fan que, per a tothom, educar sigui realment complex, evitant, així, creure que la causa de les pròpies dificultats educatives només tenen a veure amb l'altre, ja sigui família, escola, lleure educatiu, esport, etc. Cal comprendre que les famílies i les seves pràctiques educatives s'han transformat en profunditat, però també les pràctiques i els contextos del «fer de mestre i professor», i aquest moment de transformació hauria de ser el punt de partida per repensar les acusacions i els retrets mutus excessius que es llancen entre els dos espais clau de la socialització dels infants amb massa intensitat des de fa anys.

Conclusions

Les famílies, tant pel que respecta a les formes com a les dinàmiques, s'han transformat en profunditat en poc més de vint anys. Això, juntament amb una escola que també evoluciona i que també viu una pressió i una exigència educativa creixents, fa augmentar les incomprensions i les acusacions entre els dos espais. Avui en dia, educar és molt complex i, per això, és més necessari que mai construir un projecte compartit, una xarxa de coherències i continuïtats educatives entre famílies, escoles i instituts, lleure, esport, comunitat, etc. Per contra, massa sovint i malgrat les interessants excepcions, ens trobem un clima general d'incomprensions i acusacions mútues entre famílies i docents que dificulten i enrareixen la construcció i el creixement d'aquests vincles imprescindibles.

Creiem que cal comprendre els factors que fan que, per a tothom, educar sigui realment complex

REFLEXIÓ

HEM PARLAT DE:
- Coresponsabilitat.
- Família i educació.
- Models familiars.

AUTOR
Jordi Collet i Sabé
Universitat de Vic
Jordi.collet@uvic.cat

Aquest article fou sol·licitat per Guix: Elements d'Acció Educativa el mes d'abril de 2011 i acceptat el mes de juny de 2011 per ser-hi publicat.

Davant d'aquesta realitat, creiem que són necessaris dos moments. El primer és de comprensió de l'altre. Abans de jutjar les famílies, cal comprendre-les. Cal tenir en compte els canvis profunds que ha viscut, la seva fragilitat creixent i les moltes exigències que se'ls reclamen. Cal mantenir una actitud semblant amb uns docents sotmesos a unes demandes que augmenten.

I això ens porta a un segon moment. Són imprescindibles i urgents les iniciatives per avançar cap a un nivell més alt de confiança recíproca i cap a un projecte educatiu compartit. En benefici dels infants i la seva educació, en primer lloc, però també per tal que fer de mare o pare i de mestre o professor sigui una tasca més agradable i menys angoixant. Com dèiem a Guix fa un parell d'anys (Collet, 2009), les famílies i els mestres ens necessitem mútuament per educar (bé), i sense una aposta decidida per la comprensió i la confiança mútues, una bona socialització no és possible. ■

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

COLLET, J. (2009): «Educació eficaç o educació intel·ligent? El treball en xarxa com a nova cultura educativa». *Guix. Elements d'Acció Educativa,* núm. 356-357, p. 71-81.

– (2011): «Educar els fills és molt complicat!: Els malestars actuals de la socialització familiar». *Revista Catalana de Sociologia,* núm. 28.

COLLET, J.; TORT, A. (coord.) (2011): *Famílies i escola: problema o solució? Millorar els vincles entre escoles i famílies per millorar els resultats acadèmics.* Barcelona. Fundació Jaume Bofill.

GIROUX, H. (2003): *La inocencia robada: Juventud, multinacionales y política cultural.* Madrid. Morata.

POSTMAN, N. (1988): *La desaparición de la infancia*. Barcelona. Círculo de Lectores.

STEINBERG, SH.; KINCHELOE, J.L. (comps.) (2000): *Cultura infantil y multinacionales*. Madrid. Morata.